

Sławomir Augusiewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie;

slawaug@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0002-5875-2550>

„Gwardia polska Najjaśniejszego Księżęcia Kurfiršta jegomości Brandenburskiego” w latach 1675–1676

“Polish Guard of the brightest Prince Kurfiršt Lord Brandenburg” in the years 1675–1676

“Polnische Garde des Kurfürsten von Brandenburg” in den Jahren 1675–1676

Słowa kluczowe: Brandenburgia; Fryderyk Wilhelm; Jan Rybiński; Dobrogost Jaskólecki; armia brandenbursko-pruska

Keywords: Brandenburg, Frederic Wilhelm, Jan Rybinski, Dobrogost Jaskolecki, brandenburg-prussian army

Schlüsselwörter: Brandenburg, Friedrich Wilhelm, Jan Rybiński, Dobrogost Jaskólecki, Brandenburgisch-Preußische Armee

STRESZCZENIE

Jesienią 1675 r. dwóch polskich rotmistrzów Jan Rybiński i Dobrogost Jaskólecki zaciągnęli chorągwie pancerne na służbę brandenburską, jako gwardia polska elektora Fryderyka Wilhelma. Popis jednostek odbył się 9/19 XII 1675 r. i 17/27 XII 1675 r. w Landsbergu w obecności przedstawicieli elektora. Potem chorągiew Rybińskiego została zakwaterowana w Starogardzie, a Jaskóleckiego w Pasewalk. Druga z nich wzięła udział w walkach ze Szwedami. Wobec zakazu werbunków przez oficerów polskich i litewskich na obcą służbę, w czerwcu 1676 r. elektor zdymisjonował obydwóch rotmistrzów i rozkazał im opuścić terytorium Brandenburskiej. Druga część zawiera materiały źródłowe do zagadnienia składu, liczebności i organizacji obydwóch jednostek (rejstry popisowe) tekst kapitulacji, zawierającej warunki zaciągu i służby oraz skargę podkomendnych Jaskóleckiego na generała Lütke, który nieumiejętnie dowodząc swoim wojskiem w starciu ze Szwedami naraził chorągiew na duże straty. Teksty zostały przygotowane wg przyjętych zasad edycji tekstu źródłowego XVI i XVII w.

ABSTRACT

In the autumn of 1675, two Polish captains, Jan Rybiński and Dobrogost Jaskólecki, enlisted armored banners for the Brandenburg service (under the guard of Elector Frederick William) in Starogard, and for Jaskólecki in Pasewalk. The second of them took part in the battles with the Swedes. In June 1676, the elector dismissed both captain. The second part contains source materials on the composition, numbers and organization of both units (signature registers), the text of the capitulation and the complaint of Jaskólecki's subordinates against General Lutke.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Herbst 1675 meldeten zwei polnische Rittmeister, Jan Rybiński und Dobrogost Jaskólecki, Fahnen für den brandenburgischen Dienst an (Kurfürst Friedrich Wilhelms Garde). Die Vorführung der Einheiten fand am 9. und 19. Dezember 1675 sowie am 17. und 27. Dezember 1675 in Landsberg in Anwesenheit von Vertretern des Kurfürsten statt. Anschließend wurden die Fahnen von Rybiński in Starogard und die von Jaskólecki in Pasewalk einquartiert. Der zweite von ihnen nahm an Kämpfen mit Schweden teil. Im Juni 1676 entließ der Kurfürst beide Rittmeister. Der zweite Teil enthält Quellenmaterial über die Zusammensetzung, Anzahl und Organisation der beiden Einheiten (Kommandoregister), den Text der Kapitulation und eine Beschwerde von Jaskóleckis Untergebenen gegen General Lutke.

Służba wojskowa obywateli Rzeczypospolitej, czy może szerzej – poddanych króla polskiego i wielkiego księcia litewskiego, na rzecz obcych monarchów w okresie nowożytnym była już poruszana w historiografii polskiej, choć nie podjęto jak dotąd osobnych badań nad tym zagadnieniem. Najczęściej opisywanymi i przywoływanymi jako egzemplifikacja tej praktyki są lisowczycy czy Krzysztof Arciszewski. W rzeczywistości problematyka jest znacznie szersza i bardziej złożona, czego dowodzą opublikowane w osobnym tomie referaty konferencji zorganizowanej w 2011 r.¹, czy studium Ryszarda Skowrona². Na marginesie rozważań dotyczących przebudowy wojska elektora brandenburskiego w Prusach Książęcych w latach 1655–1660 przedstawiono przypadki przechodzenia na służbę Fryderyka Wilhelma nawet całych oddziałów z armii litewskiej na początku II wojny północnej³.

Zaciągi dwóch chorągwi jazdy na służbę brandenburską rotmistrzów Jana Rybińskiego i Dobrogosta Jaskóleckiego⁴ w 1675 r. są na tym tle faktem stosun-

¹ *W służbie obcych monarchów i państw. Mechanizmy karier obcokrajowców w armiach oraz administracji państwowej*, red. T. Ciesielski, Warszawa 2015.

² R. Skowron, *W służbie Filipa IV. Finansowanie i zaciągi żołnierzy z Rzeczypospolitej przez Hiszpanię w latach 1635–1636*, w: *Biblioteka Epoki Nowożytnej*, t. 5, *Hortus bellicus. Studia z dziejów wojskowości nowożytnej. Prace ofiarowane Mirosławowi Nagielskiemu*, red. K. Bobiatyński, P. Gawron, K. Kossarzewski, P. Kroll, D. Milewski, Warszawa 2017, s. 261–275.

³ S. Augusiewicz, *Przebudowa wojska pruskiego w latach 1655–1660. U źródeł wczesnonowożytnej armii*, Oświęcim 2014, s. 160–163.

⁴ W literaturze występuje różna pisownia tego nazwiska: Jaskólecki, Jaskulecki, Jaskolecki, Jaskulecki, Jaskólecki, K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839, s. 461; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 8, Warszawa 1905; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 6, Warszawa 1909, s. 14–15; S. Łukomski, *Koźmin wielki i nowy. Monografia historyczna*, Poznań 1914, s. 129. W artykule przyjęto pisownię stosowaną przez Włodzimierza Dworzaczkę, Teki Dworzaczka, Biblioteka Kórnicka PAN (http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html; dostęp: 17 V 2021 r.).

kowo mało znanym i w literaturze polskiej zaledwie wzmiankowanym przez Szymona Askenazego, wyliczającego znane sobie przypadki służby Polaków w armii pruskiej i Marka Wagnera w biogramie pierwszego z wymienionych oficerów⁵. Do tegoż biogramu i związanych z nim wątpliwości wróć jeszcze poniżej. W historiografii niemieckiej o werbunku jesienią 1675 r. dwóch polskich kompanii „Leibgarde” elektora Fryderyka Wilhelma jako pierwszy pisał Leopold Orlich, podając podstawowe informacje: chronologię zaciągów, popisu i wypowiedzenia służby jednostkom, stawki żołdu i nazwiska rotmistrzów⁶. Nie poszerzyły wiedzy na ich temat niewielkie akapity w publikacjach Georga Adalberta von Mülverstedt i Curta Jany⁷, którzy, zwłaszcza pierwszy z nich, zaczerpnęli, jak się wydaje, wiadomości z wydanej w 1858 r. monografii 2. Pułku Ułanów Pruskich pióra Johanna Davida von Dziengel⁸. Dziengel, tytułem wstępu do głównego tematu, przedstawił zaciągi polskie z 1675 r. jako najwcześniejszy przykład lekkich jednostek kawaleryjskich uzbrojonych w lance w armii pruskiej, poprzedników późniejszych pułków „Bośniaków” i rekrutujących się z Polaków i Tatarów ułanów. Wyniknęło z tego pewne nieporozumienie, być może zasugerowany monografią Dziengela współczesny badacz Mieste Hotopp-Riecke z Institut für Caucasic-, Tatarica- und Turkestan-Studien w Magdeburgu w swoich publikacjach wymienia chorągwie Rybińskiego i Jaskóleckiego jako: *Die erste Initiative zur Aufstellung originär tatarischer Truppenkontingente des brandenburg-preussischen Staates*⁹. W ślad za nim, bezkrytycznie powtórzył tę tezę Krzysztof Bassara¹⁰. W rzeczywistości wśród podkomendnych Rybińskiego i Jaskóleckiego nie było bodajże ani jednego Tatara, nawet spośród osiadłych w Rzeczypospolitej.

Dziengel, choć nie podaje tego wyraźnie w tekście ani w przypisach, wykorzystał do wspomnianego fragmentu znajdujące się w Geheimes Staatsarchiv

⁵ S. Askenazy, *Napoleon a Polska*, t. 1, *Upadek Polski a Francja*, Warszawa-Kraków 1918, s. 263; M. Wagner, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1, Oświęcim 2013, s. 242–243.

⁶ L. Orlich, *Geschichte des preussischen Staates im siebzehnten Jahrhundert mit besonderer Beziehung des Lebens Friedrich Wilhelms des Grossen Kurfürsten*, Theil 2, Berlin 1839, s. 407–408.

⁷ G.A. Mülverstedt, *Die brandenburgische Kriegsmacht unter dem Grossen Kurfürsten*, Magdeburg 1888, s. 758; C. Jany, *Die alte Armee von 1655 bis 1740: (Formation und Stärke)*, Urkundliche Beiträge und Forschungen zur Geschichte des Preussischen Heeres, Bd. 2, Heft 7, Berlin 1906, s. 41; idem, *Geschichte der Preussischen Armee vom 15. Jahrhundert bis 1914*, Bd. 1, *Von den Anfänge bis 1740*, Berlin 1928, s. 247; idem, *Historia armii pruskiej do 1740 roku*, t. 1, Oświęcim 2020, s. 244.

⁸ J.D. Dziengel, *Geschichte des Königlichen Zweiten Ulanen-Regiments*, Potsdam 1858, s. 2–8.

⁹ M. Hotopp-Riecke, *Ikongraphie der Angst. Deutsche Tatabilder im Wandel: Barbaren, Alliierte, Migranten*, Berlin 2011, s. 67–68 (<https://refubium.fu-berlin.de/handle/fub188/13848>; dostęp: 8 V 2021 r.); idem, *Tatarisch-preussische Interferenzen im 17. und 18. Jahrhundert. Eine Beziehungsgeschichte*, *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, Bd. 28, nr 1, 2017, s. 70 (<https://journals.univie.ac.at/index.php/oezg/article/view/3401/3049>; dostęp: 8 V 2021 r.); idem, *Plädoyer für einen Perspektivenwechsel Mehr Aufmerksamkeit für Deutsch-Tatarische Interkultur Geschichte, Ansätze*, nr 3–4, 2014, s. 16.

¹⁰ K. Bassara, *Lanca tatarska w służbie prusko-brandenburskiej. Wybrane zagadnienia z historii osadnictwa Tatarów litewskich w państwach pruskich*, *Nurt SVD, Półrocznik Misjologiczno-Religioznawczy*, R. 52, z. 2, 2019, t. 144, s. 171–172.

Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem obszerne materiały dotyczące zaciągów i krótkich w istocie dziejów obydwóch chorągwi Rybińskiego i Jaskóleckiego: *Werbungen zweier polnischer Compagn. Towarczis unter den Ritmeistern von Rybinski und von Jaskolesky (polnische Leibgarde) 1675–1676*¹¹. Poniżej zamieszczone zostały zaczerpnięte z nich dokumenty, dotyczące głównie składu i organizacji oraz działalności obydwóch jednostek.

Z obydwóch rotmistrzów o wiele bardziej znaną postacią jest Jan Rybiński. O Dobrogoście Jaskóleckim wiadomo tylko, że pochodził z Wielkopolski, był dzieźdciem Prusinowa koła Kórnika¹². Seweryn Uruski wprawdzie odnotowuje służbę jego chorągwi u Fryderyka Wilhelma w 1676 r., ale błędnie informuje, że zaciągi rotmistrz prowadził już w 1650 r.

Według Marka Wagnera¹³ Jan Rybiński, tożsamy ze wspomnianym rotmistrzem w służbie brandenburskiej w latach 1675–1676, służył w armii koronnej po 1660 r., po 1673 r. jako porucznik chorągwi pancерnej starosty kołomyjskiego Stanisława Potockiego. Wydaje się jednak, że to błędna identyfikacja porucznika chorągwi Potockiego z omawianym tu rotmistrzem tego samego nazwiska, gdyż wątpliwe by mógł jednocześnie zaciągać chorągiew dla elektora i dowodzić chorągwią w wojsku koronnym. Poza tym nosił zapewne inne imię, rejestry popisowe chorągwi Potockiego podpisywał jako „M. Rybiński, porucznik”¹⁴. Nie można jednak wykluczyć, że to Jan Rybiński, politycznie i wojskowo związany z Janem Sobieskim¹⁵, już w latach 60. i 70. XVII w., po zakończeniu służby u Fryderyka Wilhelma werbował pod koniec 1676 r. na służbę szwedzką¹⁶. Prawdopodobnie działalność Rybińskiego na rzecz Hohenzollerna z drugiej połowy 1675 r. nie była powiązana z omawianą już szeroko w polskiej literaturze historycznej tzw. polityką bałtycką Jana III, choć w kontekście związków rotmistrza z Sobieskim i przeorientowania polityki królewskiej wobec Brandenburgii może wydawać się zaskakująca. Wprawdzie latem 1675 r. plany Sobieskiego przeszły w fazę realizacji, czego wyrazem był

¹¹ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (dalej: GStAPK), I HA, Rep. 24, GG2.

¹² S. Uruski, op. cit., s. 14; S. Łukomski, op. cit., s. 129.

¹³ M. Wagner, op. cit., s. 242–243.

¹⁴ Chorągiew nowego zaciągu na etacie koronnym od II kwartału 1673 r. do I kwartału 1677 r., wg Jana Wimera dowodził nią Kossakowski, J. Wimmer, *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1673–1679*, w: *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* t. 7, cz. 2, Warszawa 1961, s. 48; Rejestry kwartalne chorągwi z podpisem porucznika M. Rybińskiego od 1 XI 1673, od 1 V 1674 do 30 IV 1676 i od 1 XI 1676: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. 85, nr 106, k. 1–8v. Rejestr chorągwi za kwartał od 1 XI 1673 bez podpisu porucznika, ibidem, nr 102, k. 160–160v; Rejestry chorągwi za kwartały od 1 V 1676 i od 1 VIII 1676, ibidem, nr 108, k. 96–97.

¹⁵ M. Wagner, op. cit., s. 242

¹⁶ W. Konopczyński, *Polska a Szwecja. Od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitej 1660–1795*, Warszawa 1924, s. 18; K. Matwijowski, *Pierwsze sejmy z czasów Jana III Sobieskiego*, Wrocław 1976, s. 176–177, 195–196, 236; K. Matwijowski, *Sejm grodzieński 1678–1679*, Wrocław 1985, s. 14–22; A. Kamieński, *Polska a Brandenburgia Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002, s. 159–160; K. Bobiatyński K., *Michał Kazimierz Pac, wojewoda wileński, hetman wielki litewski*, Warszawa 2008, s. 355, 361, 364.

tajny układ z Francją podpisany w Jaworowie 11 czerwca, a w Berlinie pod koniec tegoż roku niepokojono się o kształt dalszej polityki Rzeczypospolitej wobec elektora¹⁷, niemniej zainicjowanie sprawy zaciągu wspomnianych chorągwi do armii elektorskiej miało, jak sądzę, przyczyny wyłącznie militarne i finansowe. Fryderyk Wilhelm, toczący wojnę przeciw Francji i Szwecji, po sukcesie odniesionym w starciu z wojskami szwedzkimi pod Fehrbellinem 28 VI 1675 r., rozwijający działania ofensywne na Pomorzu i planujący opanowanie Szczecina potrzebował wzmocnienia swoich szeregów doświadczonymi żołnierzami i bynajmniej nie zamierzał poprzestawać na przyjęciu pod swoją komendę dwóch chorągwi jazdy¹⁸, o czym poniżej. Prawdopodobnie ta sama przyczyna leżała u podstaw decyzji o wycofaniu brandenburskiego korpusu pomocniczego, walczącego do lutego 1675 r. u boku armii koronnej z Turkami¹⁹.

Żołnierze Rybińskiego i Jaskóleckiego jasno wyrazili przyczyny wstąpienia w szeregi armii brandenburskiej w punkcie 2 zamieszczonych poniżej *Petitów uniżonych do Najjaśniejszego Kurfirsa Jegomości: chcemy się o to starać, abyśmy tak sławnego monarchy imię nosząc J.Kf.M. ku nam łaskę pocziwemu czynami naszymi żołnierskimi coraz ku sobie pomnażali i wszystkim to pokazali narodom, że nie wprzód z interesu żadnego prywatnego, ale z publicznego do tej udaliśmy się służby i że ta zagranicznych naszych zaciągów najważniejsza była racja, żebyśmy u tak sławnego monarchy vicinum et strictissime cum R.P. nostra colligatu, a oraz i na sławę K.J.M. monarchy niezwycięzonego szczęśliwie teraz i sławnie nam panującego, jako i całej R.P. naszej, w której się zmieścić [k. 172] na ten czas dla zubożenia i spustoszenia niezmiernego przez różne złe fakcye uczynionego nie mogliśmy, żołnierskimi dziełami naszymi zarabiali*²⁰. Traktując długi *passus* o chęci przysłużenia się królowi i Rzeczypospolitej jako zwykłą figurę retoryczną, przyczyny ich decyzji trudno inaczej określić niż tylko jako czysto finansowe. Rzeczywiście, gdy sytuacja płacowa w armii koronnej i litewskiej była trudna, w 1674 r. istniały problemy z uregulowaniem zaległego żołdu wobec wojska²¹, pozostawało zarobkowanie „żołnierskimi dziełami” w służbie obcego monarchy. Rybiński, który miał *pewną wiadomość od konfidenta* [...] *z Polski, iż wojska państwa polskiego także i litewskiego [najmniej] na trzy tysiące po terażniejszej ekspedycyjej z Turkiem [kampanii letnio-jesiennej 1675 r.] zwiniono, którym in recompensam prac i strat między granicami,*

¹⁷ Poglębiającą analizę stosunków polsko-brandenburskich w tym okresie przedstawił Andrzej Kamiński, zob. A. Kamiński, op. cit., s. 112–141, tamże literatura przedmiotu.

¹⁸ „N.Ks. P.M.M. mentionem czynił, że ma kilka tysięcy ludzi polskich ściągac do przysługiej swojej”, *J. Rybiński do Fryderyka Wilhelma*, Starogard 16 I 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 161.

¹⁹ A. Kamiński, op. cit., s. 120, 123–124.

²⁰ GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 172–173.

²¹ Obszernie o armii koronnej w tym okresie pisał Jan Wimmer, zob. – J. Wimmer, *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII w.*, Warszawa 1965, s. 186–191; A. Kamiński, op. cit., s. 119.

to jest polską i litewską dano konsystencyją postanowił wykorzystać sytuację i zaciągnąć zdemobilizowanych do armii brandenburskiej²².

Trudno jednoznacznie ustalić, czy inicjatywa zaciągu dwóch polskich chorągwi na służbę elektora brandenburskiego wyszła od ówczesnego namiestnika Marchii, feldmarszałka księcia Johanna Georga von Anhalt-Dessau, czy tylko pośredniczył on między rotmistrzami a Fryderykiem Wilhelmem. W każdym razie to on początkowo zajmował się tą sprawą, będąc zresztą zwolennikiem zaciągu „towarzyszy”, które oceniał jako tańsze niż tradycyjne werbunki na wzór zachodnioeuropejski²³. Kontakty z Rybińskim i Jaskóleckim nawiązane zostały przez księcia zapewne jeszcze latem 1675 r., najpóźniej w sierpniu, gdyż już we wrześniu elektor otrzymał projekty kapitulacji, zawierające wynegocjowane z oficerami warunki zaciągu i służby. Fryderyk Wilhelm zaakceptował ustalone 40 talarów na werbunek jednego „dobrze moderowanego” żołnierza i po 200 talarów dla każdej chorągwi na sporządzenie chorągwi, zakup bębnow i zaciąg trębaczy, balwierzy. Pieniądze miały zostać wypłacone przed popisem. Elektor uważał natomiast, że zawyżone zostały w stosunku do innych jednostek brandenburskich, zwłaszcza gwardyjskich, stawki żołdu – 10 talarów miesięcznie dla towarzysza, 8 talarów dla pocztowego²⁴. Anhalt, zgodnie z zaleceniem władcy próbował wynegocjować niższe stawki, Polacy jednak nie chcieli ustąpić ze swoich żądań. Co więcej elektor zgodził się na przyznanie „ślepych” pocztów – na 18 koni dla rotmistrza, 6 dla porucznika i 4 dla chorążego²⁵. Księżę na zapytanie Hohenzollerna, informował, że *Polacy nie będą jako husarzem ale z pistoletami, karabinami [strzelbami] i łukami, także kilku z nich z pancerzami służyć*²⁶. Były to więc typowe chorągwie pancerne, złożone, jak dowodzą tego zachowane rejestry popisowe, w większości z Wielkopolan, choć zdarzały się pojedyncze przypadki szlachty mazowieckiej, małopolskiej, czy z Prus Królewskich. Dalsza analiza składu obydwóch chorągwi, tym bardziej badania prozopograficzne są niemożliwe w sytuacji, gdy trudno nie tylko zidentyfikować poszczególnych towarzyszy chorągiewnych, ale nawet samych oficerów. Do czasu popisu chorągwi Rybińskiego wyznaczono kwatery w Landsbergu (Gorzów Wielkopolski) i Driesen (Drezdenku), Jaskóleckiego – w Züllichau (Sulechów), Drossen (Ośno Lubuskie) i Zielenzig (Sulecin) w Nowej Marchii²⁷.

²² J. Rybiński do Fryderyka Wilhelma, Starogard 16 I 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 161.

²³ J.G. Anhalt-Dessau do Fryderyka Wilhelma, Cölln a.d. Spree 25 IX 1675, GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 13–14; J.D. Dziengel, op. cit., s. 3.

²⁴ Fryderyk Wilhelm do J.G. Anhalt-Dessau, Schwan 14 IX 1675, GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 3–4.

²⁵ J. Szumowski, S. Gogolewski do Fryderyka Wilhelma, b.m 1/11 V 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 214–214v; J. Szumowski, S. Gogolewski, J. Zalewski do Fryderyka Wilhelma, b.m.d., ibidem 215–215v; J.D. Dziengel, op. cit., s. 4.

²⁶ I HA, Rep. 24, GG2, s. 13–14v.

²⁷ I HA, Rep. 24, GG2, s. 18–28.

Kapitulacje zostały podpisane w Berlinie 20/30 września 1675 r. i przekazane przybyłym tam deputatom z obydwóch jednostek²⁸. Oficjalnie miały się zwać *gwardią polską Najjaśniejszego Księżęcia Kurfirsa Jegomości, zawsze miejsce swoje mieć mają za gwardią niemiecką konną*²⁹. Popis miał zostać przeprowadzony w Landsberg w obecności wyznaczonych przez elektora komisarzy Haso Adama von Wedel³⁰ i Euzebiusza Brandta, którzy jednocześnie mieli wypłacić Polakom ustalone w kapitulacji kwoty. Chorągiew Rybińskiego popisała się 9/19 XII 1575 r., wg komisarzy liczyła 32 towarzyszy i 68 pocztowych. Popis jednostki Jaskóleckiego, złożonej z 30 towarzyszy i 70 pocztowych, przeprowadzono 17/27 grudnia³¹. Choć publikowane poniżej rola zawierają inne dane, trudno na ich podstawie weryfikować podaną przez Wedela liczebności. Nie zachowały się sporządzone w grudniu rejestry popisowe. Zamieszczone poniżej sporządzone zostały w październiku 1675 r. i zapewne dostarczone do Berlina przez wspomnianych deputatów, którzy odebrali kapitulacje. W układzie publikowanych dokumentów zachowano porządek zgodny z układem w aktach. Wydaje się jednak, że pierwszy z rejestrów chorągwi Rybińskiego sporządzono później niż w październiku, gdyż wykazuje skład kompanii zbliżony do tego z grudnia, niemniej i tu występują różnice. Jedyną podstawą weryfikacji tych źródeł mogą być pokwitowania złożone przez towarzyszy chorągiewnych na pokwitowaniu odebranych w dniu popisu pieniędzy od komisarzy, jednak i te nie są pełnym przekazem, gdyż, jak w nich stwierdzono: *którzy pismo umiemy i pieczęć mamy rękami swymi podpisaliśmy się i pieczęciami roborowali. Ci zaś, którzy ani pisać umieją, ani pieczęci nie mają, panom komisarzom podaniem rąk pod cnotą, honorem i wiarą naszą obligujemy się*³².

19/29 grudnia chorągwie opuściły Landsberg. Rybińskiemu wyznaczono kwatery w Starogardzie, Jaskóleckiemu w Pasewalk położonym niedaleko Greifswaldu³³. Ta druga na początku 1676 r. wzięła udział w walkach toczonych przez wojska brandenburskie dowodzone przez generała Marcusa von der Lütke ze Szwedami, w której, o czym mówi publikowana petycja podkomendnych Jaskóleckiego, poniosła znaczne straty. Wyżsi oficerowie brandenburscy skarżyli się za to na niesubordynację Rybińskiego, odmawiającego przejścia pod ich komendę³⁴.

²⁸ Rewers J. Jaskóleckiego, F. Skrzetuski, K. Zagrzebski, Berlin 5/15 X 1675, I HA, Rep. 24, GG2, s. 36; J.D. Dziengel, op. cit., s. 4–5.

²⁹ Punkt 8. kapitulacji, I HA, Rep. 24, GG2, s. 24v.

³⁰ G.J. Brzustowicz, Hasson Adam von Wedel z Drawna w dyplomatycznej służbie „Wielkiego Elektora”, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 2007, nr 14, s. 135–138.

³¹ H.A. Wedel do Fryderyka Wilhelma, Berlin 3/13 I 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 142–148v; J.D. Dziengel, op. cit., s. 7.

³² Pokwitowanie odebrania pieniędzy i asekuracja chorągwi rotmistrza Jana Rybińskiego dla elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, Landsberg nad Wartą 9/19 XII 1675, GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 110–110v; Pokwitowanie odebrania pieniędzy i asekuracja chorągwi rotmistrza Dobrogosta Jaskóleckiego dla elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, Landsberg nad Wartą 17/27 XII 1675, ibidem, k. 117.

³³ H.A. Wedel do Fryderyka Wilhelma, Berlin 3/13 I 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 142–148v.

³⁴ J.D. Dziengel, op. cit., s. 7.

W pierwszych tygodniach 1676 r. Rybiński przebywał w Berlinie i utrzymywał kontakty z agentem brandenburskim Stefanem Niemiryчем³⁵. Jego pobyt mógł być związany ze wspomnianą powyżej akcją werbunkową w Polsce do armii brandenburskiej. Zapewne uzyskał zgodę elektora, otrzymał nawet paszport umożliwiający mu przejazd przez kraje elektorskie do Polski³⁶. Ostatecznie z tych planów nic nie wyszło. W lutym 1676 r. porucznik Rybińskiego – Jan Tomicki, pobuntował przeciw niemu podkomendnych i wypowiedział mu służbę, ponieważ rotmistrz nie wypłacił im otrzymanych pieniędzy na żołd³⁷. Rybiński schronił się przed zemstą podkomendnych w Kostrzynie. 23 III Fryderyk Wilhelm rozkazał pułkownikowi Dietrichowi von Ragotzki (Ragutzki), aby pod eskortą swoich rajtarów doprowadził Rybińskiego z Kostrzyna do Berlina³⁸.

Przeprowadzone w Polsce zaciągi do armii brandenburskiej spotkały się z niezadowoleniem zwolenników polityki Sobieskiego. Jeszcze jesienią 1675 r. Niemiryч przestrzegał elektora, że przyjęcie na służbę Rybińskiego i Jaskóleckiego mogą spotkać się ze sprzeciwem króla i stanów, bez których pozwolenia nie wolno było prowadzić werbunków w imieniu obcych armii³⁹. Potwierdzone to zresztą zostało konstytucją sejmu koronacyjnego 1676 r.⁴⁰. 10 czerwca elektor podpisał dymisję obojgu kompanii oraz instrukcję dla Wedela i Brandta, którzy pod konwojem 100 rajtarów mieli odprowadzić polskie chorągwie od granicy⁴¹.

Dalsze losy Jaskóleckiego nie są znane. Rybiński, jak wspomniano, jeszcze w 1676 r. zaciągnął 6 chorągwi, w tym jedną husarską, z którą w grudniu ciągnął przez Żmudź do Inflant. Hoverbeck pisał do elektora, że rotmistrz zaciągnął owe jednostki za francuskie pieniądze do armii szwedzkiej i obawiał się ich ataku na Prusy Książęce⁴². Głosy oburzenia, po skardze Brandenburczyków na akcję rotmistrza, rozlegały się również w Rzeczypospolitej, głównie wśród opozycji antykrólewskiej, domagającej się postawienia Rybińskiego przed sądem sejmowym i skazania go na infamie⁴³.

³⁵ Biogram: J. Tazbir, *Niemiryч (Niemierzyc) Stefan, h. Klamry (przed 1630–1684), wojewoda kijowski*, Polski słownik biograficzny, t. 22, 1977, s. 820–842. Szerzej na temat działalności Niemiryча pisał: A. Kamieński, op. cit., passim.

³⁶ *J. Rybiński do S. Niemierzycy*, Starogard 25 II 1676, ibidem, s. 188.

³⁷ *J. Szumowski, S. Gogolewski do Fryderyka Wilhelma*, b.m. 1/11 V 1676, I HA, Rep. 24, GG2, s. 214–214v; *J. Szumowski, S. Gogolewski, J. Zalewski do Fryderyka Wilhelma*, b.m.d., ibidem, s. 215–215v; J.D. Dziengel, op. cit., s. 7.

³⁸ J.D. Dziengel, op. cit., s. 7; L. Orlich, op. cit., s. 407–408.

³⁹ J.D. Dziengel, op. cit., s. 6.

⁴⁰ *Konstytucje sejmu koronacyjnego 1676, O swawolnych za granicą zaciągach osób koronnych i W.Ks. Litewskiego*, w: *Volumina legum. Przedruk zbioru praw statarniem XX. pijarów w Warszawie od 1732 do 1782* wydane, t. 5, Petersburg 1860.

⁴¹ I HA, Rep. 24, GG2, s. 235–236v; J.D. Dziengel, op. cit., s. 7–8.

⁴² *J. Hoverbeck do Fryderyka Wilhelma*, Warszawa 30 XI/10 XII 1676, *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 19, hrsg. F. Hirsch, Berlin 1906, s. 135; *J. Hoverbeck do Fryderyka Wilhelma*, Warszawa 1/10 II 1677, s. 141.

⁴³ K. Matwijowski, *Pierwsze sejmy...*, s. 195–196; K. Bobiatyński, op. cit., s. 361, 364.

Teksty źródłowe zostały przygotowane do publikacji zgodnie z instrukcją wydawniczą Kazimierza Lepszego⁴⁴. W przypadku nazw miejscowości, zmienionych po 1945 r. zachowywano nazwę występującą w źródle, a w przypisie podawano używaną obecnie. Uzupełnienia pochodzące od wydawcy, np. imiona w rejestrach chorągwi, jeśli było możliwe ich ustalenie, podawano w nawiasach kwadratowych. Wszelkie wątpliwości w tym względzie wyjaśniano w przypisach. Skrócenia pisma, przede wszystkim w tytulaturze złożonej z kilku wyrazów, stosowano wg zalecenia *Instrukcji*, zachowując przy tym występującą w tych przypadkach pisownię wielkimi literami. W nagłówkach poszczególnych tekstów (wyróżnione kursywą) podano rozwiniętą formę wyrazów oznaczających tytuł lub dostojęństwo. Z uwagi na czytelność tekstu edycję źródeł poprzedzono wykazem skrótów. W przypadku dat stosowanych w źródłach zgodnie z kalendarzem juliańskim, jeśli zachodziła pewność w przypadku dat, że zostały podane zgodnie z kalendarzem juliańskim, w nawiasie kwadratowym dodawano datę wg kalendarza gregoriańskiego, zapisując nazwę miesiąca cyframi rzymskimi.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

Stosowane skróty

N.Ks.	Najjaśniejszy Książę
Kf.J.M.	Kurfiršt Jegomość
ichm.	ichmość
jm.	jegomość
J.Kf.M.	Jego Kurfirštowska Mość
P.N.M.	Pan Nasz Miłościwy
R.P.	Rzeczpospolita
K.J.M.	Król Jegomość
W.Kf.M	Wasza Kurfirštowska Mość

⁴⁴ K. Lepszy, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych: od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław 1953.

TEKST ŹRÓDŁOWY 1

Punkta kapitulacyjnej, którą postanawiał Najjaśniejszy Książę Kurfurst Brandenburgski⁴⁵ Pan Nasz Miłościwy z panem rotmistrzem Janem Rybińskim strony chorągwi konnej, Im Hauptquartier zu Völkow in Vorpommern, den 30 September 1675.

Rękopis: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 23–25 – kopia. Tekst kapitulacji równoległe w dwóch kolumnach, z lewej w jęz. niemieckim, z prawej tłumaczenie w jęz. polskim. Tej samej treści: Punkta kapitulacyjnej, którą postanowił Najjaśniejszy Książę Kurfurst brandenburski JM. p.n.m. z panem rotmistrzem, panem Dobrogostem Jaskóleckim strony chorągwi konnej, Im Hauptquartier zu Völkow in Vorpommern, den 30 September 1675, GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 26–28. Koncept w języku niemieckim: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 18–19 Kopia w języku polskim: AGAD, AZ nr 330, k. 119–120. Publ. w języku niemieckim: J.D. Dziengel, *Geschichte des Königlichen Zweiten Ulanen-Regiments*, Potsdam 1858, s. 4–5.

1. Obliguje się pan Rybiński rotmistrz szlacheckim słowem a dato kapitulacyjnej za cztery niedzieli sto koni zwyczajem i z porządkiem polskim dobrze moderowanych na wojskową usługą N.Ks. Kf.J.M. w pole stawić.
2. Miasto kontentacyjnej albo pieniędzy do werbowania obiecuje N.Ks. Kf.J.M. na jednego dobrze moderowanego czterdzieści talerów w dobrej monecie margrabskiej zapłacić, na tym miejscu, kędy prezentować będą, uczyni na chorągiew jedną albo sto koni dobrze moderowanych cztery tysiące talerów. [s. 23]
3. Z osobna obiecuje N.Ks. Kf.J.M. panu Rybińskiemu rotmistrzowi tysiąc talerów monety margrabskiej dobrej. Za to powinien będzie pan rotmistrz chorągiew przystojną i kotły sprawić. Trębaczów trzech, dobosza, surmacza i cyrulika przysposabiać i żywić bez dalszych upominków.
4. Miasto żywności każe N.Ks. Kf.J.M. dwieście talerów na sto koni dać, aż się skupili. Pan rotmistrz i towarzystwo, w kwatyrach będą mieli trawę, siano, słomy i drwa darmo, ostatek według słuszności powinni będą płacić. [s. 23v]
5. N.Ks. Kf.J.M. naznaczy panu Rybińskiemu rotmistrzowi wsie Landsberg⁴⁶ na 66 [koni], a Driesen⁴⁷ na 34 do ściągnięcia⁴⁸.
6. Zapłata miesięczna zaczyna się zaraz po prezentowaniu i każe N.Ks. Kf.J.M. wypłacić towarzyszowi na miesiąc dziesięć, a czeladnikowi pocztowemu ośm talerów, czego albo w gotowym pieniądzu, albo w kwatyrach, gdzie asygnacyjnej będą mieli w żywności na się i konie swoje brać będą.
7. Pan rotmistrz powinien będzie chorągiew swoją zawsze komplet i zupełnie mieć, tak, żeby ani [GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2 24] w osobach żołnierskich,

⁴⁵ Fryderyk Wilhelm Hohenzollern.

⁴⁶ Gorzów Wielkopolski.

⁴⁷ Drezdenko.

⁴⁸ W kapitulacji drugiej chorągwi od tego miejsca do końca zdania: „panu rotmistrzowi Jaskóleckiemu Züllichau [Sulechów], Drossen [Ośno Lubuskie] i Zielenzig [Sulecin] do zgromadzenia ludzi”, GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 26v

ani w koniach, ani w porządku, ani w moderowaniu nic nie brakowało i niedostatku nie było. Także powinien będzie pan rotmistrz i towarzystwo, i czeladź pocztowa według komenderowania N.Ks. Kf.J.M. i ichm. panów generałów wszystko wypełnić, czego się godzi rycerzowi i żołnierzom dobremu.

8. Te dwie chorągwie mają się zwać gwardią polską N.Ks. Kf.J.M. i zawsze miejsce swoje mieć mają za gwardią niemiecką konną.
9. Lubo pan rotmistrz i towarzysze z czeladzią swemi realiter nie przysięgają, dadzą po staremu asekuracją i skrypt na się, że chcą N.Ks. Kf.J.M. życzliwymi, posłusznymi i takiej wojennej usługi uczynić, jako się godzi zacnym i wojennem kawalerom i żołnierzom. [s. 24v]
10. Na ostatku N.Ks. Kf.J.M. obiecuje wykupić więźniów polskich od nieprzyjaciela. Jednak panowie Polacy powinni będą wszystkich więźniów nieprzyjacielskich N.Ks. Kf.J.M. i panom generałom oddać.

Dla lepszej wiadomości N.Ks. Kf.J.M. własną ręką swoją się podpisał i pieczęć kurfirstowską przyłożyć kazał. [s. 25]

TEKST ŹRÓDŁOWY 2

Regestr kompanijj jm. pana Jana Rybińskiego rotmistrza Najjaśniejszego Książęcia Kurfirsta Brandenburskiego, b.m.d.

Rękopis: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 32–32v – oryginał.

jm. pan rotmistrz

muzyka

dobosz

trębacz

cyrulik

kapelan

pan [Jan] Tomicki koni 3

pan [Jędrzej] Bąkowski koni 3

pan [Jan Stanisław] Szumowski koni 3

pan [Franciszek] Rokoszewski koni 3

pan [A.F.] Olszewski koni 3

pan [Andrzej] Szymaniewski koni 3

pan [Franciszek] Skrzetuski koni 3

pan Zieleński⁴⁹ młodszy koni 3

⁴⁹ Brak wskazówek, któremu z wymienionych Zieleńskich, przyporządkować imiona Stanisław i Jan Zieleńskich wymieniane przy tym nazwisku w źródłach, ibidem s. 108, 111, 239.

pan [Stanisław] Gogolewski	koni 3
pan Zieleński starszy	koni 3
pan [Jan] Sławiński	koni 3
pan [Florian] Piotrowski	koni 3
pan [Andrzej] Mroczek	koni 3
pan [Jan] Zaleski	koni 2
pan [Franciszek] Wierciński	koni 2
pan [Aleksander] Gomoliński	koni 2
pan [Jan] Czarnołuśki	koni 2
pan [Mikołaj] Janczyński	koni 2
pan Gorączkowski ⁵⁰ starszy	koni 2
pan [Jan] Przeclawski	koni 2 [s. 32v]
pan [Paweł] Złokiewicz	koni 2
pan [Krzysztof] Regulski	koni 2
pan Gorączkowski młodszy	koni 2
pan [Stanisław] Kmita	koni 2
pan [Jerzy] Moliński	koni 2
pan [Jan] Trąpczyński	koni 2
pan [Kazimierz] Żegrowski	koni 2
pan [Jakub] Kamiński	koni 2
pan [Stanisław] Kozłowski	koni 2
pan Jarnowski	koni 2
pan [Franciszek] Mokrzecki	koni 1
pan Mierzewski	koni 1
pan Objeziński	koni 1 [s. 32] ⁵¹

TEKST ŹRÓDŁOWY 3

Registr kompanijj jm. pana Jana Rybińskiego rotmistrza Najjaśniejszego Książęcia Kurfirsta, b.m., 24 October 1675

Rękopis: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 50–50 – oryginał.

jm. pan rotmistrz [Jan Rybiński]	koni 18
dobosz	koni 1

⁵⁰ W aktach występują Jan i Kazimierz Gorączkowski, ibidem, s. 111v.

⁵¹ Za wyjątkiem Jarnowskiego, Mierzewskiego i Objezińskiego pozostali, a także nie wymieniony w rejestrze Stanisław Świnarski podpisali pokwitowanie, zob. – *Pokwitowanie odebrania pieniędzy i asekuracja chorągwi rotmistrza Jana Rybińskiego dla elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, Landsberg nad Wartą 9/19 XII 1675*, ibidem, s. 111–111v.

trębacz	koni 3
surmacz	koni 1
cyrulik	koni 1
ksiądz kapelan	
jm. pan rotmistrz [Jan Rybiński]	koni 18
jm. pan porucznik [Jan Tomicki]	koni 6
jm. pan chorąży	koni 4
pan Deręgowski	koni 3
pan Zieleński młodszy	koni 3
pan [Jędrzej] Bąkowski	koni 3
pan [Franciszek] Skrzetuski	koni 3
pan [Florian] Piotrowski	koni 3
pan Zieleński starszy	koni 3
pan Gogolewski ⁵² starszy	koni 3
pan Gogolewski młodszy	koni 3
pan [Franciszek] Wierciński	koni 3
pan [Aleksander] Gomoliński	koni 3
pan Kobyliński	koni 3
pan Małachowski starszy	koni 3 [s. 50]
pan Małachowski młodszy	koni 3
pan [Jerzy] Gliściński	koni 3
pan Karliński	koni 3
pan [Jan] Sławiński	koni 3
pan Grudziński	koni 3
pan Gogolewski	koni 3
pan [Jakub] Kamiński	koni 3
pan Wolski	koni 3
pan Objeziński	koni 3
pan Cieszkowski	koni 3
pan Wiśniowski	koni 3
pan [Florian] Piotrowski	koni 3
pan [A.F.] Olszewski	koni 3
pan [Franciszek] Mokrzecki	koni 3 [s. 50v]

⁵² Brak przesłanek, którego z trzech wymienionych w rejestrze Gogolewskich identyfikować z wymienianych w aktach Stanisławem, ibidem, s. 111, 214v, 239.

TEKST ŹRÓDŁOWY 4

Regestr chorągwi polskiej Najjaśniejszego Książęcia Jegomości Kurfirsta Brandenburskiego pod jm. panem Dobrogostem Jaskóleckim rotmistrzem Książęcia Jegomości, b.m.d.

Rękopis: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 51–51v – oryginał.

jm. pan rotmistrz [Dobrogost Jaskólecki]	koni 18
pan porucznik [Jan Drwęski]	koni 6
pan chorąży [Jan Jaskólecki]	koni 4
muzyka	
dobosz	
cyrulik	
pan Grudziński	koni 3
pan Undrog	koni 3
pan [Jan] Drwęski	koni 3
pan [Jan] Jaskólecki	koni 3
pan [Kazimierz] Poklatecki	koni 3
pan Starowiecki	koni 3
pan [Konstanty] Poklatecki starszy	koni 3
pan Koźmiński ⁵³ , starszy	koni 3
pan [Józef] Raciborski	koni 3
pan [Kazimierz] Zagrzebski	koni 3
pan [Wojciech] Skarszewski	koni 3
pan Koźmiński, młodszy	koni 3
pan [Piotr] Dunin	koni 3
pan [Jerzy] Paczyński	koni 3
pan [Franciszek] Sikorski	koni 3
pan Grzybowski ⁵⁴ starszy	koni 3
pan Więckowski	koni 3 [s. 51]
pan Nieświatoski	koni 2
pan Broniewski	koni 2
pan Krzywosęcki	koni 2
pan Zduński	koni 2
pan Piotrowski	koni 2
pan Wolski	koni 2
pan Alberowicz	koni 2
pan [Jakub] Piasecki	koni 2

⁵³ W aktach występują Jan, Rafał i Władysław Koźmiński, *ibidem*, s. 117 – 117v, 239

⁵⁴ W aktach wymieniono z imienia tylko jednego z Grzybowskich – Rafała, *ibidem*, s. 117v.

pan Kurowski	koni 2
[ksiądz Kazimierz] Świdorski [kapelan]	koni 2
pan Rozdziotowski	koni 2
pan Drozdowski	koni 2
pan Drochowski	koni 2
pan Barski	koni 2
pan Bagiński	koni 2
pan Grzybowski starszy	koni 2
pan Grzybowski młodszy	koni 2
pan Rogaliński	koni 2
pan Chwiński	koni 2
pan [Jan] Tudorowski	koni 2
pan [Jan] Antonowicz	koni 2
pan Pisarski	koni 2
pan [Jerzy] Paczyński	koni 2 [s. 51v] ⁵⁵

TEKST ŹRÓDŁOWY 5

Petita unizone do Najjaśniejszego Kurfirsa Jegomości pana naszego miłościwego od oficyjerów i całej kompanijey polskiej jm. pana rotmistrza Jaskóleckiego w Pasewalcie zimowe stanowisko swoje mający, de data 18/28 januarii a. 1676

Rękopis : GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 172–173 – oryginał.

1. O miesięczne pieniądze, żeby zawsze punctualiter według uczynionej kapitulacyjey dochodziły, ponieważ w cudzym kraju przy tak wielkiej wszelkiego zboża drogości żadnego nie masz sposobu żyć bez gotowizny.
2. Gdy albo cała kompanijey polskie, albo część ich na usługę jaką wojenną posłana będzie, żeby im tacy ludzie przydani byli, którzy by i języka polskiego albo łacińskiego dobrze wiadomi byli i żeby prerogatywy i honoru, który J.Kf.M. P.N.M. swej polskiej gwardyjej z łaski swej pańskiej w kapitulacyjey z rotmistrzami naszemi uczynionej nam dać miłościwie raczył, umieli we wszystkim przestrzegać, a my przy naszej pomienionej prerogatywie i honorze nam od Kf.J.M. P.N.M. danym, której sobie nas wszystkie inne rzeczy

⁵⁵ Pokwitowanie odebrania pieniędzy i asekuracja chorągwi rotmistrza Dobrogosta Jaskóleckiego dla elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, Landsberg nad Wartą 17/27 XII 1675 podpisali: Dobrogost Jaskólecki, Jan Drwęski, Jan Jaskólecki, Rafał Koźmiński, Kazimierz Poklatecki, Piotr Dunin, Jan Antonowicz, ks. Kazimierz Świdorski kapelan, Józef Raciborski, Konstanty Poklatecki, Kazimierz Zagrzebski, Wojciech Skarszewski, Władysław Koźmiński, Franciszek Sikorski, Jerzy Paczyński, Rafał Grzybowski, Wolski, Jan Tudorowski, Jakub Piasecki oraz nie wymienieni w rejestrze: Sa[muel] Płaskowski, Jan Zukowski, Jan Mężyński, Jakub Głembocki, Wojciech Żbikowski, Jerzy Gliściński, Jan Rybicki, Aleksander Pakosławski, Łukasz Sawurski, Marcin Warmiński, Jaźwiński, Jan Umiecki, Franciszek Małecki, ibidem, s. 117–117v.

najbarziej poważamy, na żadne niebezpieczeństwa nie dbając, chcemy się o to starać, abyśmy tak sławnego monarchy imię nosząc J.Kf.M. ku nam łaskę poczciwemu czynami naszymi żołnierskimi coraz ku sobie pomnażali i wszystkim to pokazali narodom, że nie wprzód z interesu żadnego prywatnego, ale z publicznego do tej udaliśmy się służby i że ta zagranicznych naszych zaciągów najważniejsza była racja, żebyśmy u tak sławnego monarchy vicinum et strictissime cum R.P. nostra colligatu, a oraz i na sławę K.J.M. monarchy niezwykłego szczęśliwie teraz i sławnie nam panującego, jako i całej R.P. naszej, w której się zmieścić [s. 172] na ten czas dla zubożenia i spustoszenia niezmiernego przez różne złe fakcje uczynionego nie mogliśmy, żołnierskimi dziełami naszymi zarabiali.

3. O pastwę dla koniej, to jest o siano, słomę, o sieczkę w kapitulacyjnej nam obiecane, uniżenie Kf.J.M., aby nas to wszystko dochodziło, prosimy, bo i oprócz tego dla srogiej drogości ledwie się na stanowisku naszym wyżywić możemy.
4. O przestrzeństwo większe w stanowisku naszym też uniżona naszą prośbę ponowiamy do Kf.J.M., gdyż nas do jednego domu po trzech, po czterech towarzystwa nasadzono z wielką niewygodą nas samych, czeladzi i naszej, i gospodarzów.
5. Iż o tych zaciągach usłyszawszy wiele towarzystwa do kompanij naszej przyjechało, życząc sobie na imię sławne K.J.M. P.N.M. żołnierskimi swymi zarabiać akcjami, których, iż się nad sto koniej dwadzieścia jeszcze pod kompaniją naszą znajduje, niewątpimy o łasce J.Kf.M. P.N.M. na naród nasz zawsze łaskawego, że ich nazad odesłać nie rozkaże, ale dwudziestom koniej chorągiew nasze łaskawie augmentować raczy, co aby w przypowiednim liście rotmistrza naszego expresse propter eius et notam securitatem wyrażono było, uniżenie prosimy.
6. Rotmistrza naszego jm. pana Jaskóleckiego i koszty jego na ten zaciąg polski wielkie Najjaśniejszego K.J.M. P.N.M. łasce i baczeniu uniżenie zalecamy nie wątpiąc, że J.Kf.M. pan wielce dobrotliwy na wszystko sprawiedliwym okiem patrząc uważywszy, że w cudzym drogim kraju pomieniony nasz rotmistrz tak długo o swym koszcie całą trzymając kompanię, musiał uronić niemało swej substancyjej, providebit liberalitate sua electorali recompensit jego uniżonej i wiernej w zaciągu swym usłudze.
7. Przy tym, iż J.Kf.M. P.N.M. ślepe poczty, kompaniom naszym polskim pozwoić raczył, to jest na rotmistrza, muzykę tamże inkludując wojskową, koniej ośmnaście, u porucznika koniej sześć, na chorążego [s. 172v] koniej cztery, uniżenie J.Kf.M. P.N.M. prosimy, aby w tym kompania nasza upośledzona nie była i żeby nam to na piśmie, jako już uczyniono kompanij jm. pana Rybińskiego, asekurowano było.

8. Nadto, ponieważ żeśmy sławnego i wielkiego J.Kf.M. imienia ducti veneratione na to się odważyli, abyśmy arma od nieprzyjaciół J.Kf.M. państwowemu jego R.P. naszej przyległym in iustissime illata pro viribus nostris pomogli reprimere, więc iż nas słuchy dochodzą, że ta nasza pia erga vicinu et strictissime cum R.P. nostra coligatum principem intencio nie wszystkim w ojczyźnie naszej różnym fakcyjom postronnym przychylnych acceptatur, pokornie J.Kf.M. P.N.M. prosimy, aby jako P.N.M. tak przez jm. posła swego, jako i przez inszych wielu w ojczyźnie naszej sobie obowiązanych na przyszłym sejmie coronationis honorów i substancyjey naszych miłościwie curam mieć raczył, a my to wszystko za dostojęństwo J.Kf.M. i całego najjaśniejszego domu jego współ ze krwią naszą odważać obiecujemy.

Na ostatek o nieodwłoczny respons na te naszą uniżoną prośbę J.Kf.M. P.N.M. upraszamy, abyśmy się w tak drogim miejscu nie trawili i w niczym kurfirstowi importuni nie byli [s. 173].

TEKST ŹRÓDŁOWY 6

Suplika do Najjaśniejszego Książęcia Jegomości Kurfirsta Pana, a pana naszego miłościwego podana w stratach naszych i w tak wielkich szkodach, któreśmy odnieśli w okazyjey będąc [z] jegomości panem generałem [Marcusem von der] Lütke.

Rękopis: GStAPK, I HA, Rep. 24, GG2, s. 254–255 – oryginał.

My wierni żołnierze W.Kf.M N.Ks. Pana, a P.N.M. zostając na ten czas z woli i rozkazania W.Kf.M N.Ks. Pana P.N.M. pod komendą jm. pana generała Lütke, któremu W.Kf.M. P.N.M. oddałeś nas jako sobie życzliwych żołnierzy i pod komendę jego, żebyśmy byli jemu we wszystkim posłuszni. My wtenczas nie chcąc jemu w niczym sprzeczni jako natenczas szafarzowi krwi naszej szlacheckiej rozkaz jego zawsze pełniliśmy, teraz gdzieśmy obiecowali sobie na nieśmiertelną sławę W.Kf.M N.Ks. Pana P.N.M. zarobić, za pierwszym ordynansem jego wyszliśmy w pole pod Szczecin przeciwko nieprzyjacielowi W.Kf.M N.Ks. Pana P.N.M., który nas tak ordynował po dwa razy przeciwko nieprzyjacielowi prawie na zginienie nasze. Posiłków po sobie nie mając tak ugodził, że przyprowadziwszy nas nad samą przeprawę i wojsko wszystkie swoje, stanął na tamtej stronie od nieprzyjaciela, gdzie nieprzyjaciel wzięwszy za nami pogoń doszedł nas przy samej przeprawie. Tamże dopiero posłyszawszy o nich jm. pan generał wszystko wojsko swoje w dolinie przy przeprawie uszykował, które mógł nieprzyjaciel z góry samej kamieniami [s. 254] potłuc. W tym nas ordynował, samych Polaków, przeciwko nieprzyjacielowi, abyśmy uderzali na wszytką potęgę nieprzyjacielską. Lecz my, bacząc żebyśmy byli zginęli, czeladź naszą postawiwszy za znaczkiem w dolinie, a samiśmy, to jest

towarzystwo, wypadli przeciwko nich na harc, gdzieśmy się z nimi ucierali na dwie godzin, trzymając na sobie wszystka potęgę. A wtem nadciągnęła nieprzyjacielska armata i z piechotą wespół [ze] strzelcami, którzy nas poczęli razić, żeśmy musieli ustąpić. A w tym idąc odwodem dali trzy razy z dział ognia na rajtaryją, że aż się zmieszała w tej dolinie, gdzie uszykowana była. My przecie na to nie dbając trzymamy komunik nieprzyjacielski odwodem na sobie. A wtem jm. pan generał i jego rajtaryja tył podała ku przeprawie, gdzie postrzegłszy nieprzyjaciel, że uchodzą, obses na nas skoczeli, żeśmy musieli pierzchnąć i wszytka rajtaryja, gdzie wszytko wojsko na przeprawie zatarłszy się wielką zgubę odniosło na sobie i my przy nich, gdzie nam zabito towarzysza jednego pana [Piotra] Dunina i buńczuk przy nim wzięto, pod panem [Janem] Antonowiczem konia zabito, pod panem [Józefem] Raciborskim konia zabito, pod panem [Janem] Rybickim konia zabito z rządzikiem ze wszytkim porządkiem i w rękę postrzelono, pod panem [Janem] Szumowskim konia zabito, pod panem Jaźwińskim konia zabito, pod panem [Marcinem] Warmińskim konia zabito, czeladzi dziesiątek trupem padło, postrzelonych pięci z błota wyszło. Na ostatek połowa czeladzi pieszo powychodziła koni postradawszy, a to wszystko przez złego wodza, który mając tak piękny lud nie kazał mu z nami oraz na nieprzyjaciela obses skoczyć, którego byśmy byli mogli z pola zegnać i wikoryją na nim otrzymać, ale go trzymał na zgubne imię wojska swego, że zginęło bez żadnej obrony i jeden z nich nie dawszy ognia. Tedy my teraz będąc zrujnowani przez tę okazyją tak sromotną [s. 254v] żebrzemy łaski W.Kf.M N.Ks. Pana a P.N.M., abyś nas chciał suplementować na tej stracie naszej, bo przyszło by nam piechoty do obozu pójść, a nam takiego wodza nie dwać, bo wołemy szyje nasze pod miecz W.Kf.M N.Ks. Pana a P.N.M. poddać, anizeli pod takim wodzem zostawać, który by nas miał na zgubne imię wydawać, co my zawsze przy dostojeństwie Majestatu W.Kf.M N.Ks. Pana a P.N.M. zawsze krwią naszą gotowiśmy recompensare.

Jan Jaskólecki chorąży F. Mężyński. Jan Antonowicz. Jan Rybicki, Kazimierz Zagorzewski, Maciej Paprocki, Maciej Świdorski [s. 255]

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (GStAPK)
- I Hauptabteilung, Rep. 24, GG2.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
- Archiwum Skarbu Koronnego, dz. 85, nr: 102, 106, 108.
  - Archiwum Zamoyskich nr 3030.

Publikacje źródłowe

- Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 19, hsg. F. Hirsch, Berlin 1906.
- Volumina legum. Przedruk zbioru praw statarniem XX. pijarów w Warszawie od 1732 do 1782 wydanego*, t. 5, Petersburg 1860.

Opracowania

- Askenazy Szymon, *Napoleon a Polska*, t. 1, *Upadek Polski a Francja*, Warszawa–Kraków 1918.
- Augustiewicz Sławomir, *Przebudowa wojska pruskiego w latach 1655–1660. U źródeł wczesnonowoczesnej armii*, Oświęcim 2014.
- Bassara Krzysztof, *Lanca tatarska w służbie prusko-brandenburskiej. Wybrane zagadnienia z historii osadnictwa Tatarów litewskich w państwach pruskich*, *Nurt SVD, Półrocznik Misjologiczno-Religioznawczy*, R. 52, z. 2, 2019, t. 144.
- Bobiatyński Konrad, *Michał Kazimierz Pac, wojewoda wileński, hetman wielki litewski*, Warszawa 2008.
- Boniecki Adam, *Herbarz polski*, t. 8, Warszawa 1905.
- Brzustowicz Grzegorz Jacek, *Hasson Adam von Wedel z Drawna w dyplomatycznej służbie „Wielkiego Elektora”*, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 2007, nr 14.
- Dziengel Johann David, *Geschichte des Königlich Zweiten Ulanen-Regiments*, Potsdam 1858.
- Hotopp-Riecke Mieste, *Ikongraphie der Angst. Deutsche Tatarenbilder im Wandel: Barbaren, Alliierte, Migranten*, Berlin 2011. (<https://refubium.fu-berlin.de/handle/fub188/13848>; dostęp: 8 V 2021 r.).
- *Plädoyer für einen Perspektivenwechsel Mehr Aufmerksamkeit für deutsch-tatarische Interkulturgeschichte*, *Ansätze*, nr 3–4, 2014.
- *Tatarisch-preußische Interferenzen im 17. und 18. Jahrhundert. Eine Beziehungsgeschichte*, *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, Bd. 28, nr 1, 2017 (<https://journals.univie.ac.at/index.php/oezg/article/view/3401/3049>; dostęp: 8 V 2021 r.).
- Jany Curt, *Die alte Armee von 1655 bis 1740: (Formation und Stärke)*, *Urkundliche Beiträge und Forschungen zur Geschichte des Preußischen Heeres*, Bd. 2, Heft 7, Berlin 1906.
- *Geschichte der Preußischen Armee vom 15. Jahrhundert bis 1914*, Bd. 1, *Von den Anfänge bis 1740*, Berlin 1928.
- *Historia armii pruskiej do 1740 roku*, t. 1, Oświęcim 2020.
- Kamiński Andrzej, *Polska a Brandenburgia Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002.
- Konopczyński Władysław, *Polska a Szwecja. Od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitek 1660–1795*, Warszawa 1924.
- Lepszy Kazimierz, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych: od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław 1953.
- Łukomski Stanisław, *Koźmin wielki i nowy. Monografia historyczna*, Poznań 1914.
- Matwijowski Krystyn, *Pierwsze sejmy z czasów Jana III Sobieskiego*, Wrocław 1976.
- *Sejm grodzieński 1678–1679*, Wrocław 1985.
- Mülverstedt George Adalbert, *Die brandenburgische Kriegsmacht unter dem Grossen Kurfürsten*, Magdeburg 1888.
- Niesiecki Kasper, *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839.
- Orlich Leopold, *Geschichte des preussischen Staates im siebzehnten Jahrhundert mit besonderer Beziehung des Lebens Friedrich Wilhelms des Grossen Kurfürsten*, Theil 2, Berlin 1839.
- Skowron Ryszard, *W służbie Filipa IV. Finansowanie i zaciągi żołnierzy z Rzeczypospolitej przez Hiszpanię w latach 1635–1636*, w: *Biblioteka Epoki Nowożytnej*, t. 5, *Hortus bellicus. Studia z dziejów wojskowości nowożytnej. Prace ofiarowane Mirosławowi Nagielskiemu*, red. K. Bobiatyński, P. Gawron, K. Kossarzewski, P. Kroll, D. Milewski, Warszawa 2017.
- Tazbir Janusz, *Niemirycz (Niemierzyc) Stefan, h. Klamry (przed 1630–1684), wojewoda kijowski*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, *Morsztyn Zbigniew – Niemirycz Teodor*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1977.
- Uruski Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 6, Warszawa 1909.
- W służbie obcych monarchów i państw. Mechanizmy karier obcokrajowców w armiach oraz administracji państwowej*, red. T. Ciesielski, Warszawa 2015.
- Wagner Marek, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1, Oświęcim 2013.
- Wimmer Jan, *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1673–1679*, w: *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* t. 7, cz. 2, Warszawa 1961.
- *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII w.*, Warszawa 1965.

Źródła internetowe

- Teki Dworzaczka*, Biblioteka Kórnicka PAN, publ. internetowa (http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html; dostęp: 17 V 2021 r.).